

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

חיי שרה
מרחשון התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

תשובה לשאלה מדוע פסק מרן שליט"א בשלחן ערוך המקוצר [סימן ס"א סעיף ה'] כי אשה שאין לה ממי לשמוע את ההבדלה, תבדיל בעצמה ותברך בשם ומלכות ותשתה מן היין, הרי מהרי"ץ זיע"א סובר שלא תברך, ונמצא דהוי ספק ברכה לבטלה.

ביאור שתי הדעות המובאות בשלחן ערוך בעניין זה.

בירור טעם המנהג שאין הנשים שותות מיין ההבדלה.

הרחבה בדעת הרמב"ם, האם ההבדלה היא מדאורייתא או מדרבנן, והאם הנשים חייבות בהבדלה.

שש סיבות ודרכים להסביר, מדוע מרן בבית יוסף לא הביא את דעת הרמב"ם בנדון דידן.

יישוב הערות הבארות אליהו על פסקי מהרי"ץ [שבת], לגבי מה שהעלה מהרי"ץ זיע"א בעניין זה.

בשבח הספר אור ההלכה שיצא לאור במהדורא שלישית חדשה, ואחד עשר שינויים שנעשו בספר בעיקבות השיעורים השבועיים במוצש"ק.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 764

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו רב פעלים הרב דוד צדוק הי"ו, מעיר רכסים ת"ו, בהרה"ג משה צדוק שליט"א, לע"נ הרה"ג משה – זהו גיסי – בן הרב משה חגבי זצ"ל. שהיום יום השנה לפטירתו. תנצב"ה. ה' דוד נר"ו מתנדב תמיד בסיועו לפעולותינו, ירבו כמותו בישראל. וכן ע"י ידידנו היקר ר' אריאל נהרי הי"ו, מירושלים עיקרית, לעילוי נשמת אביו רבי יוסף ב"ר יחיא נהרי ז"ל, שהשבוע ביום כ"ח מרחשון יחול יום פטירתו, תנצב"ה. ולהצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפצה למוסדות יד מהרי"ץ.

השיעור מוקדש ג"כ ע"י רבי יהושע בן יוסף הי"ו, מארצות הברית, לעילוי נשמת אביו רבי יוסף בן יעקב צבי ז"ל, תנצב"ה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ. כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי צבי דוב בן יעקב הי"ו, מארצות הברית, להצלחה מרובה בכל העניינים ונחת מכל יוצאי חלציו, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי יוסף בן דניאל הי"ו, מארצות הברית, להצלחה מרובה בכל העניינים ונחת מכל יוצאי חלציו, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

תשובה לשאלה מדוע פסק מרן שליט"א בשלחן ערוך המקוצר [סימן ס"א סעיף ה'] כי אשה שאין לה ממי לשמוע את ההבדלה, תבדיל בעצמה ותברך בשם ומלכות ותשתה מן היין, הרי מהרי"ץ זיע"א סובר שלא תברך, ונמצא דהוי ספק ברכה לבטלה.

בשלחן ערוך המקוצר [סימן ס"א סעיף ה'] כתבתי בס"ד בזה"ל, הנשים גם כן חייבות בהבדלה, על כן ישמעו היטב את הברכות מאיש שעדיין לא יצא ידי חובתו. אבל מי שהבדיל כבר, יכול להבדיל בשביל בנו שהגיעו לחינוך להוציאם ידי חובתם, וכל שכן בשביל איש או אשה שאינם יודעים להבדיל. וכשמברך על הבשמים, צריך גם הוא להריח בהם, שלא יהא חשש ברכה לבטלה. ומכל מקום את ברכת מאורי האש, לא יברך שנית. אלא הם יברכו לעצמם.

ואשה שיודעת להבדיל בעצמה, ואין לה איש שעדיין לא יצא ידי חובת הבדלה שתשמע ממנו,

תבדיל היא, ותאמר כל הברכות ואפילו מאורי האש, ותשתה כדין.

ידידנו הרה"ג יפת זכריה הי"ו מפה עיה"ק ב"ב ת"ו (מביהמ"ד אור הנר) שאל אותי, למה פסקנו שאשה תברך בעצמה? אם אין מישהו שעדיין לא יצא יד"ח, והיא יודעת להבדיל, אזי שתברך. כי לכאורה, לפי דעת מהרי"ץ, זהו ספק ברכה לבטלה.

ואכן גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים [דף ק"נ ע"ב] כתב כך, נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש. ויש חולקין. רק ישמעו הבדלה מן האנשים (שם) – הכוונה לשלחן ערוך סוף סימן רצ"ו – שעדיין לא יצאו ידי חובתם, או יאמרו המבדיל בלא שם ומלכות ומותרות במלאכה (חמ"י).

דהיינו, אמנם בחלק הראשון של דבריו, כלומר בסתם, העלה שהן חייבות. אבל כיון שישנם החולקים, לכן כדי לצאת מן הספק, סיים מהרי"ץ שלא יבדילו בעצמן, אלא ישמעו מן האנשים. ברם, לא מאנשים שכבר יצאו יד"ח, אלא צריכים כאלה שעדיין לא יצאו יד"ח. כי אם הם כבר יצאו יד"ח, ואותן הנשים הן פטורות, אליבא דיש חולקין, אזי תהיה הברכה ספק לבטלה. ע"כ צריך דוקא מישהו שעדיין לא יצא יד"ח.

ואם אין מישהו כזה, אזי יגידו 'המבדיל' לעצמן בלא שם ומלכות, ואז הן מותרות במלאכה. אבל לא לברך זאת, בשם ומלכות.

שאלה מהקהל: אבל הרי המנהג פשוט שלא כדבריו, שהרי במוצאי יום הכפורים מבדילים בבית הכנסת, ואעפ"כ כל אחד חוזר ומבדיל בביתו להוציא את נשות הבית ידי חובתן.

תשובת מרן שליט"א: אצלינו לא מבדילים בבית הכנסת.

הוא – הרב יפת זכריה – הוסיף ואמר לי, כי הוא יודע שבמחוזות של מהרי"ץ, בעיר צנעא וסביבותיה, אכן נכון שהנשים היו שומעות את ההבדלה מהגברים. אבל בדרום תימן, המנהג הוא שהן לא שמעו את ההבדלה מהאנשים. הגברים היו מבדילים בבית הכנסת, ובבית לא חזרו על ההבדלה. הוא מקורו משם, מחוז ביצא ובירר זאת. כדי לחדד את העניין, המשכתי ושאלתי

שערי יצחק – השיעור השבועי

שהנשים חייבות בקידוש, הדבר מפורש בגמ', כי לומדים את עניין הקידוש מן הפסוק 'זכור את יום השבת', זכור ושמור הוקשו להדדי. מצד אחד, הקידוש הוא מצות עשה שהזמן גרמא, שהנשים פטורות, אבל כיון שהוקש זכור לשמור, א"כ כיון שהנשים איתנהו בַּשְּׁמירה, איתנהו נמי בזכירה. אם כן, הן חייבות בקידוש. השאלה היא, האם גם בהבדלה?

כותב המשנ"ב כך, אע"ג דהוי מצוה שהזמן גרמא, דבדיני שבת איש ואשה שוין, דאיתקש זכור לשמור, וכמ"ש בריש סימן רע"א. והבדלה נמי בכלל זכור הוא, למ"ד הבדלה ד"ת, וכמ"ש בריש הסימן. ואפילו למ"ד הבדלה דרבנן, דומיא דקידוש תקנוה.

כך סוברת הדעה הראשונה. כי א' זהו חיוב מדאורייתא, מכיון שהבדלה ג"כ בכלל 'זכור', זכירת שבת. ב' גם לפי הדעות שהבדלה מדרבנן, מ"מ כאשר רבנן תיקנו הבדלה, הם תיקנו זאת כמו קידוש, השוו זאת האחד אל השני. א"כ גם אם תגיד שזה מדרבנן, הנשים הן חייבות. זאת סברת ה'סתם'.

והיש מי שחולק ס"ל, דהבדלה כיון שהיא פחול, אינה תלויה בעניני דיני שבת, והיא בכלל שאר מצות שהזמן גרמא דנשים פטורות. בזמן ההבדלה זה כבר לא שבת, אלא מוצאי שבת. לכן זה לא תלוי בשבת, אלא כמו כל מצוות עשה שהזמן גרמא, שהנשים פטורות מהן, גם מן הבדלה הנשים פטורות.

ולגבי מ"ש הרמ"א, לא יבדילו לעצמן, מביא במשנה ברורה כך, והב"ח כתב, אפילו למ"ד שפטורות, מ"מ יכולות להמשיך על עצמן חיוב, ולהבדיל לעצמן. כמו בשופר ולולב, שג"כ פטורות, ואפ"ה מברכות, כמבואר לקמן בסימן תקפ"ט.

הבית חדש חולק על הרמ"א. למה אתה – הרמ"א – אומר, שלא יבדילו לעצמן? אם בגלל שהן פטורות, הרי האשה פטורה גם מן השופר, ומלולב, ומסוכה, וכהנה וכהנה. אבל הרי אם היא רוצה לשמוע שופר, או לתקוע בשופר, או להגביה ולשענן בלולב, או לשבת בסוכה, היא מקיימת

אותו, ומה עשו שם בקריאת המגילה? הנשים שמעו? והוא ענה לי, כי את המגילה הן שמעו, אבל רק פעם אחת, ביום פורים עצמו. הן לא שמעו פעמיים. כיון שהקריאה ביום, היא יותר חובה, כי זה מדברי קבלה, וכנודע.

ביאור שתי הדעות המובאות בשלחן ערוך בעניין זה.

צריכים לדעת, בעיקר עניין ההבדלה, האם זאת חובה מן התורה, או מדרבנן? וגם אם ההבדלה היא מדרבנן, האם הנשים חייבות? זהו נושא השנוי במחלוקת עצומה, בספרי הפוסקים.

כדי להבין את שורש העניין – נלך בדרך קצרה, לא נסתעף לכל המקורות – ולכן נביא את מה שכתב מרן בשלחן ערוך [סימן רצ"ו סעיף ח'] בזה"ל, נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש. ויש מי שחולק.

מרן פוסק ב'סתם', שהן חייבות. והוסיף, ויש מי שחולק. ישנה שאלה בשיטה, כאשר ישנו 'סתם' ויש' בשלחן ערוך, האם הוא חושש לאותו יש' מי שחולק, או – ישנם כאלה הסוברים כך – שהוא הביא אותו רק בשביל לכבד את אותו פוסק, אבל בעצם הוא לא פוסק כמותו. ישנן בכך כמה שיטות. אנחנו אומרים, שכאשר הש"ע מביא את היש' מי שחולק, זהו בשביל לחשוש לכך לכתחילה. אבל לא כולם מסכימים לזה. זהו נושא נוסף, בפני עצמו. בבית יוסף, הביא מרן את הדעה הזאת – שהן חייבות – בשם רבינו יונה. ו'מי שחולק', זהו הארחות חיים. הוא סובר כי הן פטורות.

עכ"פ הרמ"א מוסיף שם, על כן לא יבדילו לעצמן, רק ישמעו הבדלה מן האנשים.

זהו מה שמהרי"ץ כתב. הוא העתיק את דברי הרמ"א. [לענ"ד לא מצד זה פסק מהרי"ץ כך, שהרי הדבר פשוט שהכוונה רק לחוש לסברתם, באופן שלא יהיה נגד סברת הסתם שהיא העיקר. הלכך בנדון דידן נהי דיש לחוש לסברתם שלא יבדילו הנשים בעצמן, אלא ישמעו מפי איש שעדיין לא הבדיל. אבל אם אין שם אלא איש שכבר הבדיל, יבדיל הוא להן, או יבדילו בעצמן, כסברת הסתם. איתמר].

המשנה ברורה מסביר, מהי המחלוקת. אמנם בקידוש הן חייבות, לפי כל הדעות. הרי אין חולק,

בכך מצוה, והן מברכות עליה. כמובן, זהו רק לפי מנהגם, שהם אשכנזים. ע"כ הוא תמיה על הרמ"א, למה הינך פוסק שלא יבדילו? הרי גם הצד שהן פטורות, אם הן רוצות לברך הן יכולות. א"כ הן יכולות להבדיל, אם הן רוצות. כך לשיטתם.

ומסיק הרמ"א, דהעיקר כדברי הב"ח.

והנה לפי מה שכתב הרמ"א לעיל בסק"ד, דנהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה, א"כ בלאו כל הטעמים, היאך תבדיל בעצמה, והלא אינה יכולה לשתות הכוס. וכ"כ בעל דרך החיים. המשנ"ב שם נכנס כעת אל השאלה, שהרי בלאו הכי הנשים נוהגות שלא לשתות מן הכוס של הבדלה. א"כ בלי כל הטעמים, איך היא תשתה? וא"כ ממילא לא תוכל להבדיל.

אלא כונת הרמ"א, להקל בשאין לה ממי לצאת, דאז בע"כ תבדיל לעצמה ותשתה, כדי שלא לבטל מצות הבדלה.

אמנם הדבר הזה לא כ"כ מעשי, אינו שכיח, כי היא בדרך כלל תתאמץ למצוא מישהו אחר. אבל אם אין מישהו אחר, שלא תבטל את מצות הבדלה, כי היא יכולה להבדיל בעצמה. ואז תשתה בלי שום חשש.

ובהמשך [ס"ק ל"ו] הוא מוסיף, ואם האנשים כבר הבדילו לעצמם, או שנתכונו לצאת בבהכ"נ, לא יבדילו כדי להוציא הנשים, אם אין שם זכרים גדולים או קטנים ששומעין ממנו. דלהיש חולקין, היא ברכה לבטלה [מ"א וש"א]. והנה בספר זכור לאברהם בערך הבדלה, וכן בספר ברכי יוסף, הביאו כמה פוסקים דס"ל, דאפילו מי שהבדיל כבר, יכול להבדיל בשביל הנשים. לדעתם אפילו מי שכבר הבדיל, יכול לחזור להבדיל להוציא את הנשים ידי חובתן.

אומר על כך המשנ"ב, מ"מ למה לנו להכניס עצמן בחשש ספק לענין ברכה, אחרי דהיא יכולה להבדיל בעצמה. וכמו שכתבנו בס"ק הקודם. ועיין מה שכתבנו בביאור הלכה לענין ברכת הנר, אם אשה חייבת גם כשמברכת לעצמה. למה שהאיש, שכבר יצא יד"ח, יבדיל בשבילה? אם היא רוצה, שתברך היא לעצמה, שהרי היא יודעת לברך.

בירור טעם המנהג שאין הנשים שותות מיין ההבדלה. לגבי העניין הזה, שהנשים והבנות אינן טועמות כלל מהכוס של הבדלה, זהו דבר המקובל בכל תפוצות ישראל, גם אצלנו [התימנים]. וגם מהרי"ץ זיע"א מביא זאת [כדלקמן]. הטעם העיקרי לכך, הוא עפ"י הסוד. אבל אצל האשכנזים, עשו מכך דבר 'חזק'. מפחידים אותן, שאם ישתו מההבדלה, יגדל להן זקן. הרעיון הזה בא מהאשכנזים. כי הילדות רוצות לשתות, ואינן מבינות למה לא נותנים להן לשתות. עי"כ הן מעצמן נמנעות, אינן מבקשות לשתות.

בשם החזון אי"ש מסבירים, מאיפה יצא העניין הזה? הוא אמר, כי בגלל שישנן דעות בפוסקים, הסוברים כי הנשים פטורות, וכאמור, אזי – כך הוא אמר – לא שאם היא תשתה, יהיה לה זקן. אלא שמי שיש לו זקן, הוא חייב בהבדלה...

יוצא שזהו בלבול. וגם מי שאין לו זקן, נער, הרי יהיה לו בעתיד זקן. מי שהוא 'בר זקן', חייב בהבדלה. מכאן יצאה השמועה הזאת.

אבל כמו שאמרנו, עיקר טעם המניעה, הוא עפ"י הסוד. גם מהרי"ץ מצייין זאת [שם]. הוא כותב לעיין בשל"ה, וזה לשונו [בעץ חיים דף קנ:]: ובתולעת יעקב כ' עפ"י סוד גדול, שלא ליתן לנשים מכוס של הבדלה ע"ש, ועיין של"ה ע"כ.

השל"ה [במסכת שבת סוף פרק תורה אור, אות צ"ט, ד"ה ומברך] מביא את דברי התולעת יעקב, להסביר את הטעם שהנשים לא טועמות מיין הבדלה, שזה משום ש'העץ שחטא אדם הראשון, גפן היה'. ישנן בגמ' כמה דעות, איזה עץ זה היה, אבל בדר"כ מקובל שזהו גפן, בספרי המקובלים.

וכנגד זה בא לאשה דם נידות, סוד הזוהמא שהטיל הנחש בחוה. ולפי שנתכוונה להיבדל מאדם ע"י היין, אין הנשים טועמות יין של הבדלה עכ"ל.

כיון שהיא רצתה להיבדל, לכן העונש שלה שאינה טועמת מן ההבדלה.

מה הפירוש, רצתה להיבדל?

בפשטות מבינים – וכך ראיתי אמנם שהסבירו ב'עוז והדר' – כי הרי הקב"ה ציוה את אדם הראשון [בראשית ב', י"ז] פִּי בַיּוֹם אֶכְלֶךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: אכן. גם זה נכון. רש"י מביא זאת על הפסוק [בראשית ג', ו'] וַתִּתֵּן גַם לְאִשָּׁה. אבל שוב הפעם, אנחנו מגששים באפילה. איך להסביר ולהתאים את הדעות. אם היינו מבינים את הדברים לאמיתתם, לא היתה לנו שום קושיא, והדברים לא היו נשמעים לנו תמוהים.

הרחבה בדעת הרמב"ם, האם ההבדלה היא מדאורייתא או מדרבנן, והאם הנשים חייבות בהבדלה.

רבינו הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת [הלכה א'] כתב בזה"ל, מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. כלומר, זכרהו זכירת שְׁבַח וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו, בקידוש היום. וביציאתו, בהבדלה.

ישנה מצוה דאורייתא, 'זכור את יום השבת'. ואיך לזכור? התשובה, 'לקדשו', זכירת שבח וקידוש, תגיד דברים אשר משבחים, מגדלים ומפארים ומרוממים, את היום המיוחד הזה ואת קדושתו. זהו תוכן המלים שאתה צריך להגיד, מה שהינך חייב מן התורה. ומסיים הרמב"ם, 'וצריך לזכרהו, בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש היום, וביציאתו בהבדלה'.

אומר על כך הרב המגיד משנה, מדברי רבינו נראה בביאור, שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה, והכל בכלל זכור. מזה שהרמב"ם מסיים במלים 'בכניסתו וביציאתו', משמע שזהו חלק מן הזכירה. גם ההבדלה בכלל זכור'.

וראיתי המפרשים ז"ל חלוקים בזה. יש סוברים כדברי רבינו. ואע"ג דבגמרא פ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ו) אין שם אלא זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה וכו', מ"מ ילפינן ליה מדכתיב ולהבדיל, כמ"ש פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח:).

הם הביאו ראיה לזה מפסוק אחר, בפרשת שמיני, וְלִהְבִּדִיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחַל [ויקרא י', י']. כתוב שם בגמ', כי מי שנזהר בהבדלה על היין, זוכה שיהיו לו בנים בעלי הוראה, כי כתוב שם אח"כ, וְלִהְוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [שם שם, י"א]. זהו הפסוק שהם הביאו.

[מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי': ביום אכלו ממנו מות ימות]. היא רצתה שהוא ימות, ושהיא תישאר בחיים, כיון שהיא לא נצטוותה. יתירה מכך.

הדברים שנאמר לקמן, אלו דברים גבוהים, אבל רק כדי לדעת את הכיוון. כל עניין החטא של אדם הראשון, זהו אחד מסודות התורה. הדברים אינן כפישוטם. עץ הדעת, והנחש. אלו הם עניינים וסודות נפלאים. לכן, אם אנחנו מדברים על כך, זהו רק משל. בבחינת משל. איך לשבר את האוזן, לדעת את הכיוון, אבל לא שאנחנו יכולים להבין את הדבר לעמקו.

בספר קובץ עיונים תפארת שמשון [דף פ'] הסביר זאת חכם אחד יותר, וזה לשונו, וצ"ב מה הפירוש בזה שרצתה האשה להיבדל מאדם. וי"ל ע"פ מה דאיתא במס' שבת [דף קמ"ה סוף ע"ב, ודף קמ"ו ע"א], שבשעה שבא נחש על חוה, הטיל בה זוהמא. ומפרש רש"י [ד"ה כשבא], כשנתן לה עצה לאכול מן העץ, בא עליה, דכתיב 'הנחש השיאני' – נדרש כמו 'השיאני' – לשון נישואין. הוא רצה אותה.

נמצא שחווה רצתה להיות עם הנחש, ולהיבדל מאדם, ע"י שתאכלנו מעץ הדעת. שוב הפעם, אלו מושגים למעלה מהבנתנו, אבל עכ"פ אלו הן המלים. היא תאכיל אותו מעץ הדעת, ואז הוא ילך לאבדון, והיא תישאר עם הנחש. וזהו בעצם גם מה שהנחש רצה.

ומשום כך נענשה, שיהיה לה דם נידות, המבדיל אותה מבעלה. זהו העונש שלה, שישנו זמן מסויים שבו היא נבדלת, בריחוק.

זהו רק בכדי להבין את הטעם עפ"י הסוד. וכיון שאי אפשר להסביר את הסוד הזה לנשים, אזי מצאו להם איזה דרך חילופית...

וישנם עוד טעמים. המעיין ימצא שכתובים בספרים עוד טעמים, אבל מה שהבאנו נראה כי זהו הטעם העיקרי, שכתב אותו מהר"ם גבאי בעל תולעת יעקב, שהוא מן המקובלים הראשונים.

שאלה מהקהל: במדרשי חז"ל הידועים אומרים כי היא זאת שחששה שתמות, ואדם הראשון ישא אחרת.

כמובן, אחרים ידחו זאת ויאמרו כי זאת רק אסמכתא. אבל עכ"פ הם מביאים את הפסוק הזה. הרמב"ם לא סובר זאת, שהרי הוא לא מביא את הפסוק ז'להבדיל', אלא הוא סובר כי הכל בכלל הבדלה, אולם ישנם מן הראשונים שהביאו ראיה משם.

ולשון מכילתא, זכור את יום השבת, קדשהו בברכה. ובביאור אמר, זכרהו על היין. ואמרו גם כן, קדשהו בכניסתו, וקדשהו ביציאתו.

וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס, אבל הקידוש הוא דבר תורה. לגבי קידוש, אין חולק, כיון שהדבר מפורש בגמרא.

ודע, שלדברי הכל, אחד אנשים ואחד נשים חייבין הם בקידוש היום. ומימרא מפורשת היא, נשים חייבות בקידוש היום, דבר תורה. ונפקא לן, מזכור ושמור. והבדלה נמי, אם היא דבר תורה, נפקא לן חיובא דנשים מהתם. כעת תעשה חשבון. האם הנשים חייבות בהבדלה, או שלא? הדבר תלוי. אם אתה אומר שההבדלה מן התורה, אזי פשוט שהנשים חייבות.

ואם היא מדבריהם, דומיא דקידוש תיקנוה. ורבינו ז"ל סתם כאן. הרמב"ם לא כתב בהדיא, האם הנשים חייבות, או שאינן חייבות? הרי כך דרך הרמב"ם בכל מקום, לפרט מי חייב באותה מצוה ומי אינו חייב, אבל בנ"ד הרמב"ם משוסדמה התעלם מכך.

וכיון שלא הזכיר בהן פטור, מכלל שהן חייבות. לגבי הרב המגיד, כתוב במפרשים שכאשר ישנה מחלוקת בדעת הרמב"ם, יש לסמוך על הרב המגיד. כיון שהוא היה בקי ורגיל בשיטת הרמב"ם, לכן הוא הכי מוסמך להגיד – לגבי דברים שהרמב"ם לא כתב במפורש – מה הרמב"ם סובר. הרי הוא הראשון, שכתב את המקורות של הרמב"ם מן הגמרא.

אס"כ, בנדון דידן שהרמב"ם לא כתב, בואו נשמע ונראה מה הרב המגיד כתב בדעת הרמב"ם. אומר הרב המגיד, מכך שהרמב"ם לא כתב, מובן כי הן חייבות. ככה הוא מחליט. לפי דרכו. אם הרמב"ם לא כתב שהן פטורות, אזי מובן כי הן חייבות.

והוא מציין, ופרק י"ב מהלכות עבודת כוכבים ומזלות וחקותיהם, כתב רבינו, וכל מצות עשה

שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה, נשים פטורות, חוץ מקידוש היום, ואכילת מצה בלילי פסחים, ואכילת פסח, והקהל, ושמחה, שאף הנשים חייבות ע"כ.

לכאורה הוא הביא ראיה לסתור, כי שם בהל' ע"ז הרמב"ם מציין 'קידוש היום'. לכאורה, מה לגבי הבדלה? אלא על כרחנו מבין הרב המגיד בפשיטות, כי הבדלה היא ג"כ כמו קידוש היום, זה נכלל בכך, כי לפי הרמב"ם זהו אותו הדבר.

הרמב"ם בספר המצוות [מצות עשה קנ"ה] כתב כך, הוא שציונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו, נזכור בם גודל היום הזה ומעלתו, והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו.

הנה הרמב"ם כתב במפורש גם בסהמ"צ, 'בכניסתו וביציאתו'. זאת היא המצוה, לקדש את יום השבת.

והוא אמרו יתעלה זכור את יום השבת לקדשו. כלומר, זכרהו זכר קדושה והגדלה.

זהו בהתאמה עם מה שהרמב"ם כתב בחיבורו משנ"ת, 'זכירת שבח וקידוש'.

הדבר הזה חשוב. כי שישנה גירסא אחרת ברמב"ם. במקום 'זכירת שְׁבַח וקידוש', ישנם כאלה הגורסים 'זכירת שְׁבַת וקידוש'. ויש מתווכחים, איזו גירסא יותר נכונה. ברם, כאשר אנחנו משווים זאת למה שהרמב"ם כתב בספר המצוות, רואים כי שם הוא כתב זאת במלים אחרות, 'זכרהו זכר קדושה והגדלה'.

ובלשון ערב – הרי הרמב"ם כתב את ספר המצוות בשפה הערבית – במקור כתוב כך, דְּפָר תְּקַדִּיּסָא ותעצימא. 'דכר' היינו זכרון, 'תקדיסא' היינו הקידוש. 'ותעצימא', זה מלשון עֲצֵמָה. הדבר מקביל. הרי השפה שלהם, בנויה על לשון הקודש. זה מלשון הגדלה. לגדל את היום הזה. תראה כמה היום הזה הוא גדול.

המלה 'שבח', מקבילה אל המלה 'תעצימא', שפירושה הגדלה. אם כן מובן כי הגירסא הנכונה אינה 'שבת', אלא 'שבח'. השבח שלדבר. גדלתו. ממשיך הרמב"ם ואומר [בסהמ"צ שם], וזו היא מצות קידוש.

שערי יצחק – השיעור השבועי

במפורש, אולם יכול להיות שהדבר אינו לחנם. נלע"ד שאולי הבית יוסף וכן מהרי"ץ הבינו, כי אין הכרח שזאת דעת הרמב"ם, שההבדלה היא מדאורייתא. למרות שלכאורה כל המלים נשמעות כך. וישנן לכך, שש סיבות.

*

לפני כן, נדגיש כדלקמן. השווינו קודם את מה שכתב הרמב"ם בספר המצוות, עם דבריו במשנ"ת. אולם מצד שני, בספר המצוות הרמב"ם הרחיב יותר, הסביר מה הפירוש 'זכירת שבח וקידוש' בזה"ל, 'נזכיר את גודל היום, מעלתו, היבדלו משאר הימים'. תגיד, מה השבת שונה מיום חול. אבל בחיבורו, הרמב"ם צמצם יותר. מדוע?

בזמנו הסברנו בס"ד, כי ספר המצוות והספר משנה תורה, הם נחשבים כספר אחד. לכן אין דרכו של רמב"ם, לחזור ולכפול את הדברים. כיון שהוא כבר הסביר זאת בספר המצוות, ע"כ במשנ"ת – מאחר שהוא חייב לחזור ולכתוב זאת – הוא כתב את הדבר במלים ממש קצרצרות. הדבר מובן. לכן אם ישנן לפעמים תמיהות על הרמב"ם, כי הוא השמיט דברים ממה שכתב בספר המצוות. התשובה לכך היא, כי הוא כבר כתב אותם בסהמ"צ. כמו בנ"ד, שבספר המצוות הוא הרחיב. זאת דוגמא נוספת, לעניין הזה. לאפוקי שלא לומר שהוא חזר בו.

*

דבר ראשון, רבים מביאים את דב' הרמב"ם הללו שבספר המצוות, בתורת מקור המוכיח בעליל כי דעתו שגם הבדלה היא מדאורייתא, אבל הדבר אינו כ"כ פשוט. הרי הרמב"ם מדבר שם, 'בביאור אמרו זכרהו על היין'. וכי היין, הוא מן התורה? אמנם יש אומרים שכן, כך שיטת רש"י, וגם התוספות בשבועות מביאים כך בתירוץ אחד, אבל הרמב"ם בעצמו סובר לא כך, כפי שכתב [שם הלכה ו'] בזה"ל, 'מדברי סופרים לקדש על היין. בתורה כתוב 'זכור', לא כתוב על יין. אמנם חז"ל דרשו, זכרהו על היין, והביאו לזה אסמכתא מן הפסוק, זָכְרוּ פְּיִין לְבָנוֹן [הושע י"ד, ח'], אבל הדבר לא כתוב בהדיא בתורה. ברמב"ם עכ"פ כתוב במפורש, 'מדברי סופרים' לקדש על היין, ולהבדיל על היין. אם כן, אם רצונך לדייק מספר

ולשון מכילתא, זכור את יום השבת לקדשו, קדשהו בברכה. ובביאור אמרו [פסחים דף קו.]. זכרהו על היין. ואמרו גם כן, קדשהו בכניסתו, וקדשהו ביציאתו. כלומר, ההבדלה שהיא גם כן חלק מזכירת שבת מתוקנת ומצוה.

במלים האחרונות הללו, הרמב"ם הגדיר זאת עוד יותר. 'הבדלה, שהיא גם כן חלק מזכירת שבת'. את כל זאת, הרמב"ם כלל במצות 'זכור את יום השבת', בספר המצוות, שבו הוא מפרט את כל המצוות עשה ומצוות לא תעשה. לכאורה רואים מכאן בבירור, כי שיטת הרמב"ם היא, שההבדלה היא מן התורה.

שש סיבות ודרכים להסביר, מדוע מרן בבית יוסף לא הביא את דעת הרמב"ם בנדון דידן.

החיד"א בברכי יוסף [שם] מביא בשם מהר"ר יהודה עיאש, כי הוא תמיה על מרן הבית יוסף, אשר הביא את המחלוקת בין הארחות חיים לבין רבינו יונה, האם הנשים חייבות בהבדלה או שאינן חייבות, וכדלעיל, אולם הוא – הבית יוסף – התעלם מהרמב"ם, הסובר כי הדבר מן התורה. בסדר, הוא פסק כמותו, אבל מדוע בספרו בית יוסף, הוא לא הביא את הרמב"ם? הרי הרמב"ם הוא עטרת תפארת הפוסקים, והב"י הולך צמוד עם הרמב"ם. כידוע רוב חיבורו שלחן ערוך, מיוסד על הרמב"ם.

על דרך זה בספר בארות אליהו על פסקי מהרי"ץ [דף תל"ב], של ידידנו הרה"ג אליהו מדמון הי"ו, הוא מתפלא ג"כ על מהרי"ץ, מדוע הוא התעלם מהרמב"ם?

שאלה מהקהל: גם מהמגיד משנה.

תגובת מרן שליט"א: נכון. ואדרבה זה העיקר. הרי גם הספר מגיד משנה היה בפני הבית יוסף, כנודע. הרי מרן עשה כסף משנה, כדי להשלים את המגיד משנה, א"כ בודאי הוא ראה את המגיד משנה. אתה נכנסת אל הנקודה.

למעשה, השאלה היא אכן שאלה, איך הב"י התעלם מכך? אבל אני קצת 'מחליש' את השאלה. נכון שלא מובן מדוע הב"י התעלם בנ"ד מהרמב"ם, ומהרב המגיד בפרט – אשר כותב זאת

היא מיותרת. היה צ"ל, 'זכרהו דרך שבת וקידוש, בכניסתו וביציאתו'. כי מן המלה 'וצריך', אפשר להבין שזהו עניין נוסף שהוא מדרבנן.

למשל בהמשך, בהלכה הבאה, הרמב"ם כותב כך, וזהו נוסח קידוש היום, ברוך אתה וכו'. הוא מביא את כל נוסח הקידוש. ואחר כך, וזהו נוסח ההבדלה, ברוך אתה וכו'. וכי זהו מדאורייתא? וכי מן התורה ישנו נוסח? הוא עצמו כתב 'לקדש את היום בדברים', האדם יכול לומר את הדברים כפי צחות לשונו, בתורה לא כתוב את הנוסח.

ולמרות שרק בהלכה ו', הרמב"ם כתב 'מדברי סופרים', אבל לכאורה ברור, כי כבר עתה בהלכה זו הנוסח איננו מן התורה.

כמו־כן למשל, בהלכה ה'. מי שירצה להתעקש, יוכל להגיד כי הכל הוא מן התורה, ואכן ראיתי כי ישנם כאלה האומרים כך, וזהו דבר מפליא, מה שהם סוברים כי הנוסח ברוך אתה וכו' הוא מן התורה. אינני יודע כיצד הם הבינו זאת, אבל ישנם כאלה האומרים כך, כפי המצויין בספר המפתח שבמהדורת רש"פ. אולי זהו בגלל שהרמב"ם כתב 'מדברי סופרים', רק בהלכה ו'. אולם אינני יודע כיצד הדבר יתכן, שהרי למשל בהלכה ה' כתב הרמב"ם, אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום, עד שיקדש. וכך משיצא היום, אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה, או לטעום כלום, עד שיבדיל. וכי הדבר אסור מן התורה? בודאי שזהו מדרבנן. הרמב"ם הכניס זאת לפי הסדר, לפי העניינים, אבל לא שתדייק מכך שהכל מן התורה. אם כן, יכול להיות כי כבר מכאן מתחיל הדרבנן. אני רק מסביר צד, שאפשר להגיד ההיפך.

זאת ראייה שלישית.

ואכתוב בקצירת האומר הנראה לענ"ד בזה, והוא, שאפילו המתעקש לא יוכל לומר כך, שאם כן היה לו להרמב"ם לפרש שהזכירה ביציאת השבת היא מדברי סופרים. וגבי הנוסח לא הוצרך להזכיר שהוא מדברי סופרים, שסמך על מה שכתב בפרק א' מקרית שמע הלכה ז' שכל הברכות הערוכות בפי כל ישראל, עזרא הסופר ובית דינו תיקנום. ובפרק א' מברכות הלכה ה',

המצוות, שלדעת הרמב"ם ההבדלה היא מדאורייתא, מדוע הרמב"ם הכניס שם גם 'יין'? אם כי אולי ישנו קצת הבדל, שמא זהו רק 'על הדרך', עיקר מטרתו זו הדרשה זכרהו, ולא לגבי היין שזה טפל. אבל הוא היה צריך לכתוב בהדיא דרך הערת אגב, שהיין אינו מן התורה. במלים שלו הללו, 'בביאור אמרו זכרהו על היין', ישנו קצת ערעור ופקפוק.

ממילא, אם הרמב"ם הכניס כי יין, שהוא ודאי מדרבנן לדעתו, א"כ יכול להיות כי גם ההבדלה היא מדרבנן.

דבר שני. גם בסגנון שלו בחיבורו, הדבר אינו כ"כ פשוט. כי הרמב"ם התחיל לכתוב בזה"ל, 'מצות עשה לקדש את יום השבת בדברים'. הוא לא הוסיף, 'לקדש ולהבדיל', אלא רק 'לקדש'. ורק אחר כך, 'וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו'.

גם לכאורה, הרמב"ם היה צריך לכתוב 'בנשימה אחת', זכרהו זכירת שבת וקידוש, בכניסתו וביציאתו. למה פתאום הרמב"ם עבר שלב, 'וצריך וכו'. הוא היה צריך לכתוב זאת, כהמשך למה שכתב ברישא.

אני אומר ראיות אלו לא בתורת הוכחות, אלא בתורת 'הרגשות', שאפשר להתעקש ולהגיד, כי הרמב"ם סובר שההבדלה היא מדרבנן. ה'וצריך' הזה הוא לא מן התורה.

שאלה מהקהל: אבל הרמב"ם לא יכול לכתוב, להזכיר שבת ביציאתו, כי כבר כתב זאת.

תשובת מרן שליט"א: הרמב"ם כבר לא צריך לחזור על כך, כיון שהוא כבר אמר לפני כן, כלומר זכרהו על היין וכו', וצריך לזכרהו – מה שאמרתי לזכור, כיצד שהגדרתי מה זאת זכירה – בכניסתו וביציאתו. זהו אותו הדבר.

המשך השאלה מהקהל: כוונתי היא כי בהתחלה, הוא לא יכול לכתוב אז ביציאה?

תשובת מרן שליט"א: הוא היה יכול לכתוב כך, 'מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים ולהבדילו, שנאמר זכור את יום השבת'. וגם אם נגיד שהוא לא רצה לכתוב זאת ישר על ההתחלה, הוא היה יכול לכתוב זאת בהמשך. למה הוא כתב, 'וצריך לזכרהו על היין? המלה 'וצריך',

שערי יצחק – השיעור השבועי

ובהלכה י"ג, לגבי קידוש, כתב הרמב"ם כך, היה אוכל וגומר אכילתו עם הכנסת שבת, מברך ברכת המזון תחילה, ואחר כך מקדש על כוס שני. ולא יברך ויקדש על כוס אחד, שאין עושין שתי מצות בכוס אחד. שמיצות קידוש ומצות ברכת המזון, שתי מצוות של תורה הן.

אומר על כך המכתם במסכת ברכות, וגם במסכת פסחים דף ק' ע"ב, וכן הרב המאירי בפסחים שם, כי ברמב"ם כתוב זאת במפורש. כי אם הרמב"ם אומר שאי אפשר לעשות קידוש וברכת המזון על כוס אחת, מכיון ששניהם מן התורה – הרי ברכת המזון היא מן התורה, וכן הקידוש מן התורה, ואין עושים מצוות חבילות חבילות – משא"כ לגבי הבדלה הרמב"ם אומר כי הדבר כן אפשרי, שמע מינה כי ההבדלה אינה אלא מדרבנן.

דבר חמישי.

ישנם כאלה שסברו, כי מה שכתב הרמב"ם 'בכניסתו וביציאתו', אין הכוונה גם בכניסתו וגם ביציאתו, אלא הכוונה לאחד מהם. בכניסתו, או ביציאתו. אבל לא כ"כ נראה לי, קשה לקבל את הפירוש הזה, אבל אני בכל זאת מביא זאת רק בכדי לחזק את המהלך דלעיל. כי לא מסתבר שהאדם יוכל לבחור, לעשות הבדלה ולא קידוש. דבר נוסף, ששני. למה את ההבדלה אפשר לעשות על חמר מדינה, ואת הקידוש לא? מדוע הקילו בהבדלה? נכון שישן זה מדרבנן, אבל רואים שישנה יותר קולא לגבי הבדלה.

הרמב"ם בעצמו כותב את ההלכה הזאת [בהלכה י"ז] בזה"ל, מדינה שרוב יינה שכר, אף על פי שהוא פסול לקידוש, מותר להבדיל עליו, הואיל והוא חמר המדינה. אם במדינה – בעיר – הזאת, רובם משתמשים בשיכר, אינם משתמשים בייין, אזי אמנם הוא פסול לקידוש, לא לעשות קידוש על שיכר, אפילו שהרוב משתמשים בו, תעשה קידוש על הייין. אבל לגבי הבדלה, הדבר מותר, כי זהו חמר מדינה.

ואכן מביא הרב המגיד שם, כי ישנם גאונים הסוברים, שגם קידוש אפשר לעשות על חמר מדינה. וזה לשונו, ויש מן הגאונים שאמרו, שה"ה לקידוש. ויש מהם שחלקו ואמרו, דכיון שמקדשין על הפת, היא קודמת לשכר, אע"פ שהוא חמר

נוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תיקנום. וכן מה שכתב שאסור לאדם לאכול וכו', כיון שאין זה חלק מדין הקידוש עצמו, פשיטא שאינו בכלל מצות עשה שהזכיר בתחילת הפרק, וממילא מובן שאינו אלא מדברי סופרים. וזה כמו במצוות עשה אחרות, שכתב כמה הלכות השייכות להן ולא פירש שהן מדברי סופרים, וסמך על המובן מאליו. ורק גבי קידוש על הייין, כיון שזה חלק ממעשה הקידוש, הוצרך לפרש שם בהלכה ו' שהוא מדברי סופרים. ובעיקר העניין, גם מהרח"כ בשם טוב שם פשיטא ליה דלהרמב"ם הבדלה מן התורה. וכן משמע מדברי מהר"ם עדני בפירושו על הרמב"ם שם, ונדפס בדברי חפץ קובץ י"ז ריש דף י', וכמו שביארתי שם בהערה י'. ויש ראייה גדולה לזה ממה שכתב הרמב"ם שם בהלכה ו', מדברי סופרים לקדש על הייין ולהבדיל על הייין ע"כ, מוכח שרק ההבדלה על הייין היא מדברי סופרים, אבל ההבדלה עצמה היא מן התורה, ממש כמו גבי הקידוש. איתמר.]

ראיה רביעית. ישנם ראשונים האומרים במפורש, כי לדעת הרמב"ם ההבדלה היא מדרבנן. כמו שאמרתי, רצוני בכך, להחליש את הקושיא על הב"י ומהרי"ץ. המאירי וספר המכתם אומרים כך במפורש, לא כמו הרב המגיד. והראיה שלהם, מהלכה י"ב והלכה י"ג. הרי ישנו כלל, 'אין עושין מצוות חבילות חבילות'. אם האדם בכניסת שבת יושב ואוכל, מברך ברכת המזון בסוף האכילה, הרמב"ם אומר כי כאשר הוא מברך ברכת המזון על הכוס, אינו יכול לקדש על אותו הכוס, משא"כ בהבדלה שהדבר מותר.

וז"ל הרמב"ם [שם הלכה י"ב], מי שהיה אוכל בערב שבת, וקדש עליו היום, והוא בתוך הסעודה, פורס מפה על השולחן ומקדש, וגומר סעודתו, ואחר כך מברך ברכת המזון. היה אוכל בשבת, ויצא השבת והוא בתוך סעודתו, גומר סעודתו, ונוטל ידיו ומברך ברכת המזון על הכוס, ואחר כך מבדיל עליו. ואם היה בתוך השתיה, פוסק ומבדיל, ואחר כך חוזר לשתיתו.

הרמב"ם אומר, כי אם אדם אוכל לקראת צאת השבת, על אותה הכוס של ברכת המזון, הוא יכול לעשות גם את ההבדלה.

מדינה. אבל לענין הבדלה, הואיל ואין מבדילין על הפת, מבדילין על השכר אם חמר מדינה הוא. וכן העלה ה"ר ר' יצחק אבן גיאת ז"ל, וכדברי רבינו, ועיקר.

אבל עכ"פ הרמב"ם עצמו סובר, כי רק הבדלה מותר על חמר מדינה. וכך היא ההלכה למעשה.

מכך שהקילו בהבדלה יותר מקידוש, לכאורה ישנה משמעות כי ההבדלה היא בדרגא פחות. נראה כי רמז אל ההערה הזאת, בשו"ת שבט הלוי [חלק ג' סימן כ"ו סוף ד"ה מעט].

חזן ממה שאמרנו לעיל, כי המאירי והמכתם לומדים בדעת הרמב"ם כי ההבדלה היא מדרבנן, ישנם גם אחרונים הכותבים כך. החוות יאיר, ושו"ת אור לציון. האור לציון מדייק מהרמב"ם בהלכות עבודה זרה, כי הרמב"ם כותב שם דברים שהנשים פטורות, מצוות עשה שהזמן גרמא, אבל קידוש היום – למרות שזאת מצות עשה – הן חייבות, אולם הוא לא כתב גם הבדלה. כמו שהזכרנו מקודם בלשון הרב המגיד.

אפשר להתווכח על כל הראיות האלה, אבל כפי שאמרתי לכם, אני רק בא להראות צד שני למטבע, כי לא כ"כ פשוטה התמיהה על הב"י למה הוא לא הביא את הרמב"ם, כי יכול להיות שהיה נראה לב"י אחרת ממה שכתב הרב המגיד.

וחושבני כי גם בדברי הרב המגיד עצמו, אפשר לדייק שהוא לא בטוח בכך. כי הוא כותב בזה"ל, מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר וכו'. 'מדברי רבינו נראה'. בדרך כלל, בהרבה מקומות, הרב המגיד כותב בהחלטיות, 'דעת רבינו' כך וכך. אבל בנ"ד, הוא קצת רומז, שהדבר אינו בוודאות. וליתר דיוק, נאמר שיכול להיות שהבית יוסף נסתפק בדעת הרמב"ם, ולא שהיה ברור לו בהיפך שלדעת הרמב"ם הבדלה מדרבנן, שאם כן היה לו לסתום כדבריו ולא כדברי רבינו יונה, שהרי הרמב"ם הוא אחד משלושת עמודי ההוראה.

*

בספר הלכה ברורה [חלק י"ח, באוצרות יוסף], ישנן שתי תשובות ארוכות לגבי העניין הזה. ראשית, האם הבדלה היא מדאורייתא או מדרבנן. הוא מאסף לכל המחנות, מלבן את כל השיטות. ואח"כ בסימן ז', הוא דן לגבי דין הנשים בהבדלה.

ובדף מ"ד [סימן ו'] הוא כותב כך, בספר המכתם [פסחים דף קב:] כתב לבאר בדעת הרמב"ם, דשאני ברכת המצוות על המזון וקידוש, שהן שתי מצוות של תורה, מה שאין כן בהבדלה. ומבואר דסבירא ליה בדעת הרמב"ם, שיש לחלק בין קידוש להבדלה. דקידוש הוי דאורייתא, והבדלה הוי דרבנן. וכן כתב עוד בספר המכתם [ברכות דף נא:], וע"ש. וכן כתב המאירי [פסחים דף קב: ד"ה למדת], בדעת גדולי המחברים (הרמב"ם), שהבדלה אינה אלא מדברי סופרים. ואף ביש לו שני כוסות, מותר לברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד. אבל ברכת המזון וקידוש, שהן שתי ברכות של תורה, אין מברכים אותן על כוס אחד אף באין לו.

ומבואר דסבירא להו להמכתם והמאירי, דלא כמו שכתב המגיד משנה הנ"ל בדעת הרמב"ם. ולכאורה לפי דבריהם צריך לומר, שמה שכתב הרמב"ם בתחילת דבריו, שמצות עשה מן התורה לקדש את השבת בדברים, היינו דוקא לענין קידוש. ומה שכתב הרמב"ם לאחר מכן, שצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, הוא ענין בפני עצמו. ולשיטתם היינו שחכמים תיקנו קידוש השבת ביציאתו, ורצו חכמים להשוות יציאתו לכניסתו.

ובשו"ת אורח משפט [חלק אורח חיים סימן קכ"ב] כתב לפרש בדעת הרמב"ם, דסבירא ליה דהמצוה דאורייתא היא לקדש את השבת בדברים או בכניסתו או ביציאתו, ודי באחד מהם. והרמב"ם מפרש, אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, היינו מנין שיוצא כשמקדשו בדברים ביציאתו בלבד, ורק מדרבנן חייבו שתיהן. ומשום הכי כתב הרמב"ם תחילה, שמצות עשה לקדש את השבת בדברים, ולאחר מכן כתב שצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, ולא אמר שמצות עשה לקדש את השבת בדברים בכניסתו וביציאתו וע"ש.

הוא מיישב כאן את הדיוק שאמרנו מקודם. הרמב"ם לא אומר על ההתחלה 'חייב', לגבי שני הדברים. אפשר להתווכח על הדיוקים האלה.

לאחר מכן [בדף נ', ב'שער הציון' אות ב'] הוא מביא כך, והחות יאיר במקור חיים [סוף סימן

שערי יצחק – השיעור השבועי

שם, דהיינו בשלחן ערוך. אבל מ"מ הסיבה היא, מה שגרם והביא את מהרי"ץ לכך, כי בהמשך הוא מציין את החמדת ימים, ושם אכן נקט בלשון רבים "יש חולקים" וכדלקמן ד"ה אלא.

מהרי"ץ בנ"ד לא נכנס להביא את שאר האחרונים, ט"ז מג"א ופרי חדש וכו', למרות שבודאי שהוא ראה אותם, כי הרי במקומות אחרים הוא גם בהלכות ההבדלה ציין 'מגן אברהם' ו'טורי זהב', כי בענייננו מהרי"ץ הלך ישר אל העיקר, הביא את מה שנראה לו לפסוק, מבלי להיכנס לכל השקלא וטריא של אחרונים, רק את מה שנראה לו עיקר להלכה.

ועל כך מהרי"ץ מוסיף, שעדיין לא יצאו ידי חובתם, או יאמרו המבדיל בלא שם ומלכות, ומותרות במלאכה. את המלים הללו, מהרי"ץ העתיק מהספר חמדת ימים. כאשר הוא מציין אותו בסוף במפורש.

נראה את דברי החמדת ימים בפנים. וז"ל, צריכין להיות עיניהם של שומעין גם כן תלויות להביט בכוס ובנר, ולא יפנו אנה ואנה. שיהיו מרוכזים. להסתכל. וכל שכן שלא יערוך שיחתו בעת ההיא. לא לפטפט.

ואף הנשים חייבות בהבדלה, כשם שחייבות בקידוש. וצריכות להיות זהירות בה, ולהיות אזניהן קשובות, לשמוע הברכות מפי המחוייב בהבדלה, בכוונה ישרה.

ועל דרך כל הנזכר למעלה, עיקר ההבדלה בסוד הנשים, הוא עלמא דנוקבא. הוא אומר כי ישנו כאן עניין חשוב עפ"י הסוד. גם בזה ישנם דברים גבוהים ונסתרים.

לפני כן הוא כותב, למה ההבדלה היא מיושב? לפי הפשט, בכדי שתהיה קביעות. אבל החמ"י מוסיף ואומר כך, לפי סודן של דברים כן הוא, כמו שאמרו בזוהר, כל מילין דאינון מעלמא דנוקבא, אינון בישיבה. ולכן תפילה מיושב, ותפילה מעומד. וסוד ההבדלה, בעלמא דנוקבא, כאשר ביארנו למעלה.

אם כן הוא אומר, ישנה יותר משמעות לפי הסוד שהנשים חייבות בהבדלה.

אלא שמפני שיש חולקים בדבר, לומר שהן פטורות, על כן לא יבדילו לעצמן. שלא יברכו

רצ"ו בקיצור ההלכות] כתב, שהשיג על גדולי הפוסקים דסבירא להו דהבדלה דאורייתא, ושכן דעת הרמב"ם, ושהוכיח מהש"ס דאינו אלא מדרבנן, ואף הרמב"ם סבירא ליה הכי.

ובהמשך הוא מביא, ועיין בשו"ת אור לציון [חלק ב' פרק כ"ב הערה י"ב] שכתב, שמדברי הרמב"ם [פרק י"ב מהלכות עבודה זרה הלכה ג'] משמע שנשים פטורות מהבדלה.

והוא מעיר על דבריו, שאם כוונתו שלא הזכיר הרמב"ם שם אלא קידוש היום, אין מכאן ראיה כלל. שמלבד שלא בא הרמב"ם שם למנות את כל המצוות שהזמן גרמא שנשים חייבות, וכמו שכתבו כמה אחרונים (והובאו בספר המפתח מהדורת פרנקל שם), גם יש לומר דהבדלה אליבא דהרמב"ם היא בכלל מצות קידוש היום, שמצוה לקדשו בכניסתו וביציאתו. והאור לציון עצמו לעיל בסמוך [שם הערה ג'] כתב דלהרמב"ם והשלחן ערוך נשים חייבות בהבדלה מן התורה וכו'. הוא מתווכח איתו, שם באוצרות יוסף, בדף נ"ג. אבל זה אינו הנושא שלנו.

שאלה מהקהל: איך הפטור לנשים, מתקשר עם השאלה האם ההבדלה מדאורייתא או מדרבנן?

תשובת מרן שליט"א: כי אם זה מדאורייתא, כפי שאמרנו, כמו קידוש, מאן דאיתיה בזכירה איתיה בשמירה. זכור ושמור הוקשו להדדי. אז אם הבדלה ג"כ בכלל 'זכור', ממילא היא חייבת. זה אוטומאט. ומשא"כ אם זה מדרבנן, אזי זה כבר לא ברור, האם להגיד שרבנן תיקנו כמו דאורייתא.

יישוב הערות הבארות אליהו על פסקי מהרי"ץ [שבת], לגבי מה שהעלה מהרי"ץ זע"א בעניין זה.

בספר בארות אליהו על פסקי מהרי"ץ, הלכות ערב שבת ומוצאי שבת, הביא את לשון מהרי"ץ וז"ל, נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש. ויש חולקים.

נקדים שזהו לשון השלחן ערוך, אבל מהרי"ץ שינה פה קצת את הלשון. בש"ע כתוב 'יש מי שחולק', ומהרי"ץ כותב 'יש חולקים'. נראה מובן שישנה בכך יותר משמעות, כי זה לא רק 'מי שחולק' אחד בודד, אלא 'יש חולקים'. אינני יודע למה מהרי"ץ שינה את הלשון. כי הרי הוא מציין את מקורו,

שבת. אבל בכל זאת רבנן אסרו במלאכה, ואסרו בטעימה. דהיינו, תמשיך את השבת. מה שהיה בשבת, איסור מלאכה, תמשיך זאת עד שתעשה הבדלה. ואסור גם לטעום.

ברם הדבר כבר אינו קשור לשבת, כי בשבת מותר לאכול, אדרבה מצוה לאכול, עונג שבת. אבל הסיבה שהדבר אסור, היא בגלל שישנה הבדלה. אדוני, אתה צריך להבדיל. ישנה לך כעת לקיים מצוה, ולכן אסור לך לטעום.

מובן כי הטעימה היא בדרגא פחות, זאת חומר בגלל שישנה הבדלה. א"כ אם אני בא ואומר לך, תגיד המבדיל ואתה כבר מותר במלאכה, כי אתה פטור מההבדלה, קל וחומר שמותר לך לטעום.

שאלה מהקהל: למה זה קל וחומר? הרי אצל איש, הדבר אינו כך. אם הוא יגיד המבדיל בין קודש לחול, הוא מותר במלאכה ואסור באכילה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אתה צודק. אבל לגבי אשה, הדבר מובן, כיון שאתה פוטר אותה. לגבי האיש, עדיין רובץ עליו החיוב שלהבדלה, אבל האשה כאשר היא אומרת המבדיל, פטרתי אותה, א"כ היא פטורה מהכל. רצוני לומר, כי לגבי מי שהוא במצב של פטור, אצלו זהו קל וחומר. אם אינך רוצה 'קל וחומר', אזי לכל הפחות 'הוא הדין'. ברם חושבני כי זהו קל וחומר. כי רצוני להסביר, למה הם לא כתבו זאת. כי הוצאתי את ה'עוקץ' כאן. אם אתה אומר לי שהן מותרות באכילה, כי אין אצלם הבדלה, א"כ בודאי שהיא תהיה מותרת בטעימה.

ועוד מעט נבין זאת יותר טוב, כאשר נעמיק לדעת.

מהי הסיבה, שאסרו במלאכה במוצאי שבת? חיפשתי ומצאתי בס"ד כי הגאונים עומדים על כך, בספר הלכות קצובות [דף ע"ח]. הם מסבירים, למה אסור במלאכה? כפי שאמרנו, זהו איסור מדרבנן. הסיבה היא, 'לקבל רשות משבת'. דהיינו, שהשבת תתן לך רשות לעשות מלאכה. כמו אדם הנכנס אצל המלך – כך הלשון של אותו גאון – שיכנס ברשות ויצא ברשות. נכנסנו לשבת, כאשר באה השבת, צריכים להיכנס ברשות. ואתה גם צריך לצאת ברשות.

ספק ברכה לבטלה. אלא ישמעו ההבדלה מן האנשים שעדיין לא יצאו ידי חובה, או יאמרו המבדיל בלא שם ומלכות, כנזכר לעיל, ומותרות במלאכה. ואפילו שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, אם נתכוונו שלא לצאת, מבדילין בבית. כמ"ש הבי"י לדעת הר"ן, סוף פ"ג דר"ה. נראה לי, כך יכול להיות, כי מהרי"ץ השמיט בכוונה את המלים שלו 'ספק ברכה לבטלה'. בעזרתו יתב' עוד מעט נראה, כי ישנה לכך משמעות. אמנם אפשר להגיד, כי אולי הדבר מובן מאליו, שזאת ברכה לבטלה, אולם יותר נראה לענ"ד שמהרי"ץ לא רצה לכתוב במפורש 'ספק ברכה לבטלה', כי סוף סוף העיקר הוא כפי הדעה שהן כן חייבות.

*

בכל אופן, נחזור לספר בארות אליהו [שם] הקשה, לגבי מה שמסיים מהרי"ץ, 'יאמרו המבדיל בלא שם ומלכות ומותרות במלאכה', לכאורה מה עם אכילה? וכי הן יצומו? מה יעשו?

וזה לשונו שם, אינו מובן, דמשמע דמ"מ באכילה אסורות [וכן בדין, דהא לדעת הסתם שבשו"ע שהיא העיקר, חייבות בהבדלה כאנשים], וא"כ עדיין היאך יצאו ידי חובת הבדלה להתירן באכילה.

יש לו כמה הערות על דברי מהרי"ץ, וברצוני בס"ד ליישב אותן.

נראה לי, כי הדבר פשוט. מהרי"ץ – כמו החמ"י – לא היה צריך לכתוב שהן מותרות באכילה, כיון שמה יותר חמור? המלאכה או האכילה? בודאי שהמלאכה. וכי בשב"ק אסור לאכול? מה יותר חידוש להגיד, שאסור לטעום או שאסור לאכול?

נכון שההלכה היא, שאדם אשר לא עשה הבדלה, הוא אסור במלאכה, וכן באכילה ואפילו בטעימה. אבל הרי בעצם, מה צריך להיות מצד הדין? אמרנו מקודם, כי זהו איסור מדרבנן. כי מן התורה, למשל בליל שבת, עושים קידוש בתחילת שבת, והבדלה בצאת שבת. אם אדם בליל שבת לא עשה קידוש, עדיין לא הכניס שבת, אבל שבת נכנסה מעצמה, מבלי לשאול אותו, אזי הוא אסור במלאכה. בעל כרחו. גם אם הוא לא יעשה קידוש. אולם במוצאי שבת, כאשר יצאה השבת, זהו. נגמר. כעת יצאה

שערי יצחק – השיעור השבועי

ויותר מזה, גם אסור לו לטעום. לגבי מצוות אחרות, מותר לטעום. למשל לפני בדיקת חמץ, מותר לטעום. מדוע בנ"ד החמירו?

והוא מביא בהמשך, כי מה שכתוב בגמ' [שם] 'אמימר בת טות', דהיינו שהוא לן בתענית, על כרחך דמחמיר על עצמו היה. לא היה לו יין, והוא הלך לישון בלי לאכול, עד שיהיה לו יין למחרת בבוקר.

אבל הוא אומר, מיהו אפשר דבהבדלה החמירו חכמים טפי, דהא איכא למ"ד התם דטעם אינו מבדיל, וכמו שאבאר שם במקומו אי"ה. אין לנו את הפני יהושע הזה, במסכת פסחים, על הפרק הזה, ואינני יודע מה הוא כותב שם.

*

כעת תשמעו מה כתב בשלחן ערוך הגר"ז – הגאון רבי זלמן – בסימן רע"א סעיף ט'. וז"ל, אסרו חכמים לטעום כלום, אפילו מים, משהגיע זמן הקידוש עד שיקדש, דהיינו משהגיע בין השמשות וכו'.

כך הוא המקובל, אנחנו ג"כ פוסקים כך, שאפילו מים אסור לטעום. הרמב"ם כותב שמותר, אבל אנחנו פוסקים ונוהגים כי בליל שבת אסור אפילו מים. במוצאי שבת מותר מן הדין מים, אבל נמנעים מפני שכתוב כי הדבר קשה לאסרה. זאת סכנה. אבל בליל שבת, צריך היה להיות שמותר, אבל נוהגים להחמיר.

ובהמשך הוא כותב כך, ואע"פ שכל מצוות הקבוע להם זמן, לא אסרו אלא לקבוע סעודה משהגיע זמנו, משום גזירה שמא ימשך בסעודה ויעבור הזמן. אם הגיע הזמן לקיים איזו מצוה, אסור לאדם לאכול, כי מי יודע מתי תגמור. האדם ימשך בסעודה. זאת גזירה, לכן צריך כעת לקיים את המצוה. ואת הסעודה, תדחה לאחר כך.

אבל טעימה בעלמא, מותר. שאין לחוש בה, שמא ימשך ויעבור הזמן. כך הדבר לגבי כל המצוות.

מ"מ בקידוש וכן בהבדלה, החמירו יותר. למה החמירו, שאסור אפילו לטעום? לפי שעיקר מצותן הוא בתחילת זמנם, דהיינו סמוך לכניסת השבת וסמוך ליציאתו.

לכאורה, מה פירוש הדבר? אם אדם נכנס לאיזה מקום, כאשר הוא יוצא, הוא אינו מבקש רשות לצאת. תצא, תלך. בשלמא בכדי להיכנס צריך רשות, לראיון. משא"כ כאשר הוא נפרד. אבל, הדבר אינו כבוד, שהאדם ילך לבדו מבלי להיפרד. כעת שהינך הולך, תגיד שאתה הולך, שלום עליכם.

זאת היא הכוונה, שבקידוש שבכניסת שבת, וההבדלה שבמוצאי שבת. לכן אסור לעשות מלאכה, כדי שתצא ברשות.

כך לגבי מלאכה.

ומהי הסיבה, לגבי הטעימה? ישנם בפנינו שני מקורות.

הפני יהושע במסכת ברכות, דף נ"ב ע"א. הוא שואל שם שאלה, לגבי מה שאסור לאכול לפני הבדלה, ואסור אפילו לטעום. וזה לשונו, בכל דוכתא שאסרו חכמים לאכול כשיש לו לעשות מצוה, כגון לעניין תפילה בפ"ק דשבת [דף ט:], ולעניין בדיקת חמץ בפ"ק דפסחים [דף ד.], ולעניין לולב בפרק לולב הגזול [דף לח.], משמע דלא אסרו אלא כשאפשר לעשות המצוה מיד, וכמו שאבאר בפרק לולב הגזול. משא"כ הכא, דאי אפשר לעשות מצוה, לא אשכחן דאסור לאכול.

כאשר ישנה מצוה, למשל אם אתה צריך להתפלל, אסור לך לאכול, או צריך ליטול לולב, או בדיקת חמץ, אסור לאכול, תעשה קודם את המצוה. אבל הרי המדובר הוא, כאשר האדם יכול לעשות את המצוה מיד. כגון ליטול את הלולב, או לבדוק את החמץ, וכן להתפלל. אבל אם איננו יכול לעשות את המצוה מיד, כגון אם אין לו יין במוצאי שבת, יהיה לו יין רק בעוד שעתיים, למה שיהיה אסור לו בנתיים לאכול? בשלמא אם היה לו יין, הנני מביין מדוע אתה אומר שאסור לו לאכול. אבל המדובר הוא גם כשאין לו אפשרות לעשות כעת את המצוה, הוא אנוס, יהיה לו יין בעוד חמש שעות. במקרה כזה, לא מצאנו במקומות אחרים שאסור לאכול. אם כן, למה בנ"ד אסור?

ואפי' אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום, צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות.

מובן אם כן, כי זאת חומרא, שאסור אפילו לטעום. לכן אמרנו, אם מהרי"ץ והחמדת ימים כתבו שהן 'מותרות במלאכה', קל וחומר שהן מותרות בטעימה. הם לא היו צריכים לכתוב זאת בהדיא.

*

בספר בארות אליהו [שם בהמשך] הוא כותב כך, ובעיקר דברי רבינו המחבר צריך עיון, למה החמיר לחוש לדעת היש חולקין. למה מהרי"ץ חושש לדעת הסוברים שהן פטורות? הרי לדעת הרמב"ם, הבדלה דאורייתא, כדלעיל סעיף א', ולפי זה ודאי נשים חייבות בהבדלה כמ"ש המ"מ שם, וכדעת הסתם, וא"כ ודאי כן עיקר לדידן. וכן דעת השתילי זיתים, שהשמיט הגהת רמ"א.

זהו דבר שלכאורה מפליא. מהרי"ץ לא הלך כמו השתילי זיתים. כידוע, אם ישנו רמ"א שהשת"ז אינו פוסק כמותו, אזי הוא משמיט אותו. ולפי העניין כאן, הרמ"א נגד דעת מרן, וכמו שכך הוא גם כן ברוב השמטותיו. ואילו מהרי"ץ, נקט לאידך גיסא. הוא העתיק גם את דברי הרמ"א.

בעל שת"ז הלך יותר כמו דעת מרן. ברם אינני יודע, האם זהו מפני שזאת דעת מרן, או בגלל שזאת דעת הפרי חדש. כי סוף סוף מרן כתב שיש מי שחולק, דמשמע לכאורה הוא חושש לכך, וכדנקיטנין נמי בעלמא, וכמ"ש בס"ד לעיל, ובלנ"ד עוד נרחיב בכגון דא.

וכתב – השת"ז – בפירושו, ופרי חדש פסק שחייבות, ולהרמב"ם מדאורייתא ע"כ.

וכ"כ הרב חיד"א בברכי יוסף סק"ז, שאין לנו אלא דברי הרמב"ם ומרן, דנשים חייבות, ומי שהבדיל יכול להבדיל להן יעו"ש.

*

כעת ישנו דבר חידוש. ועיין שלחן ערוך המקוצר סימן ס"א הערה כ', שבמקצת מקומות נוהגים שהאנשים מבדילים בבית הכנסת, ואינם חוזרים להבדיל בבית, והנשים קודם שעושות מלאכה או אוכלות, אומרות ברוך המבדיל וכו'. וזהו כדעת היש חולקין, שנשים פטורות מהבדלה עכ"ד. וא"כ שמא ראה רבינו המחבר – מהרי"ץ – שיש נוהגין כן, ודק ואשכח שהוא מנהג קדום ועיקרי דלא כהרמב"ם, ולכן החמיר לחוש לדעה זו.

פה הוא מצא מרגלית.

כתבנו זאת בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר [באות כ'] בזה"ל, שמענו שבמקצת מקומות נוהגים שהאנשים מבדילים בבית הכנסת ואינם חוזרים להבדיל כלל בבית, רק קודם שהן עושות מלאכה או אוכלות, אומרות ברוך המבדיל וכו', וזהו כדעת היש מי שחולק וסובר שהנשים פטורות. במקומות הללו, הנשים בכלל אינן מבדילות. לא שמעו הבדלה. הגברים עשו הבדלה בבית הכנסת, ובבית הן אינן מבדילות, אלא אומרות ברוך המבדיל, ואז הן אוכלות ועושות מלאכה.

הלכך אין צריך למחות בידם, כיון שיש להם על מה שיסמוכו, וכמו שכתב גם כן בשו"ת זבחי צדק [חלק ב' סימן ל"ח] לגבי מנהג העיר במביי.

א"כ בא ואומר על פי זה הבארות אליהו, אולי ככה נתרץ את מהרי"ץ. כי מהרי"ץ ראה שישנם הנוהגים כך, ואז יוצא שזה לא כהרמב"ם, א"כ אולי מהרי"ץ בירר שזהו מנהג קדום, ולכן הוא החמיר, לחוש לדעת המחמירים. אין חובה ללכת כמו הרמב"ם, כיון שישנו מנהג דלא כהרמב"ם.

ברם, הדבר אינו כ"כ פשוט. כי כפי שאמרנו, המנהג הזה היה בדרום תימן, ומהרי"ץ היה במרכז תימן, בעיר צנעא. במחוז צנעא, כל הנשים שומעות הבדלה. משא"כ אלה, שהיו בדרום. ע"כ אינני יודע. כי אלה שבדרום, בדרך כלל המנהגים שלהם הם אינם קדומים, אלא על פי האחרונים. יכול להיות אולי שהם הלכו כדעת הרמ"א, כי הרבה מהם הולכים כפי הגהות הרמ"א. ובפרט המחוז בידא, על"פי הלבוש. זה מפורסם. הרי שם, ישנם אפי' כאלה המברכים על תפילין של ראש, כמו האשכנזים. וכן על ההלל בראש חודש. המנהגים שלהם, בדר"כ הם אינם מקוריים. לכן מצד אחד, קשה פתאום להגיד בנ"ד שזה מנהג קדום.

אולם, מי יודע? אולי בזמן מהרי"ץ, היו כאלה גם בעיר צנעא. קשה כיום מאד לדעת.

אבל, אם הדבר נכון, לכאורה זאת תשובה מצויינת.

*

שערי יצחק – השיעור השבועי

מסברא דנפשיה על פי מימרא דר' שמלאי, או מההיא (דפרי) [דְּסַפְרֵי] דמשה ודוד ושלמה פתחו בשבח וכו' וסיימו וכו', כמו שכתבו המפרשים וכנו"ל. אבל למעשה, אין הכרח והכרע משם למימר דהכי הוא חיובא מדאורייתא ובלא"ה לא יי"ח, דלעולם אימא לך אסמכתא נינהו.

ובדף ר"ג הבאתי בס"ד, ולעניין ברכת המזון, דסגי להו בשבח קצר לה', שכתב הרע"ק דהוי נמי כתפילה, דסגי בבקשה כל שהיא כנ"ל, וכמש"כ המג"א התם דאפשר דחכמים לא חייבו להן להתפלל יותר מזה, והוא הדין הכא. כמו בתפילה. ויעו"ש"ב.

יפה מאד. אם כן, חכמים השאירו את הנשים, על דין דאורייתא. הנשים בזמנם הרי לא היו מלומדות, הן לא למדו קרוא וכתוב, ואי אפשר היה ללמד אותן את נוסחאות הברכות, על כן הם יצאו בכך ידי חובה מן התורה. השאירו אותן כך. גם בנ"ד הרי מה שחייב מן התורה, 'המבדיל בין קודש לחול', זה מספיק.

לכאורה זאת תשובה מצויינת. רק שמצד שני, לא מספיק לומר 'המבדיל בין קודש לחול', כי כתוב שצריך שיהיו ארבע הבדלות. א' המבדיל בין קודש לחול, ב' בין אור לחושך, ג' בין ישראל לעמים, ד' בין יום השביעי לששת ימי המעשה. וכי הנשים אומרות את זה? הרי הן רק אומרות, 'המבדיל בין קודש לחול'. וכי זה מספיק?

תגובת מרן שליט"א להערה מהקהל: יפה. נשאל לגבי גבר, אשר דילג על המלים 'בין ישראל לגויים', אם הוא לא אמר את כל הנוסח, האם הדבר מעכב? נראה שהדין הוא שזה לא מעכב. בכל אופן, רבים פוסקים כך. אמנם הדבר אינו כ"כ פשוט. אם מישהו דילג על חלק מן ההבדלות, אם לא אמר כל מה שצריך, ישנה מחלוקת בכך, ונראה כי רוב הפוסקים סוברים שהדבר אינו לעיכובא.

בספר פסקי תשובות [סימן רצ"ו אות ד', דף תקמ"ג] כתב בזה"ל, יש להסתפק אם כולן לעיכובא, ומעיקר טופס הברכה הם. לכן אם דילג מלומר או מלשמוע אחד מהן, ראוי שישמע שוב הבדלה מאחד שלא הבדיל. הרי לחזור ולהבדיל, זהו ספק. ע"כ הוא אומר, שישמע הבדלה מאחר.

אולם בהמשך הוא כותב כך, אלא שלכאורה אין הכרח שמנהג זה דלא כהרמב"ם, די"ל דאע"ג דחייבות, יוצאות מדאורייתא באמירת ברוך המבדיל, דהא מתחילה לא היו מבדילין על הכוס רק בתפילה, והנשים שלא נהגו להתפלל על כרחנו נשארו על עיקר הבדלה דאורייתא שהיא באמירה בעלמא. וגם אח"כ שקבעו על הכוס, לא הוסיפו לחייב מי שלא נתחייב בה מקודם, רק העבירוה מן התפילה לכוס.

לכאורה ישנו כאן תירוץ נפלא. הרי – כפי שאמרנו – מן התורה אין נוסח. ההבדלה היא מן התורה, אבל לגבי הנוסח, כל אחד יאמר כפי צחות לשונו. וכעת לנו ישנו נוסח, כי אנשי כנסת הגדולה קבעו את נוסחאות הברכות והתפילות, אבל מה לגבי הנשים?

הרי כידוע, כגון בתפילה, או בברכת המזון, כיצד הנשים אצלינו בירכו ברכת המזון? הרי הן לא היו יודעות להתפלל, או לברך ברכת המזון? אז אם האשה אוכלת לבדה, אם אין לה גבר שיברך ויוציא אותה יד"ח, מה היו האמהות שלנו עושות? כיצד הן היו מתפללות? כל אחת, היתה אומרת כפי צחות לשונה.

זהו נושא בפני עצמו, והארכנו עליו בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות תפילה [דף קצ"ט]. כך כתבנו שם, בכלל הדברים, המגן אברהם סימן ק"י סק"ב כתב, דמה שנהגו רוב הנשים שאין מתפללות בתמידות, דהיינו משום דקיי"ל כהרמב"ם ומרן דתפילה מה"ת, והן יוצאות יד"ח במה שאומרות בבוקר סמוך לנטילת ידים איזו בקשה, וסגי בהכי מן התורה. ואפשר דגם חכמים לא חייבו יותר ע"כ.

ובהמשך [בדף ר"א] תירצנו את השאלה, מה לגבי סדר התפילה, שבח תחילה, אח"כ שאילת צרכים, ולבסוף הודאה, וזה הרי אינן עושות. ולהרמב"ם סדר זה הוא מדאורייתא.

ענינו שם בס"ד, אכן נלענ"ד דבר חדש ופשוט, טעמא מאי סגי לנשים בבקשה כל שהיא. דהנה לא נמצא זה בגמרא בהדיא, דחייב התפילה מה"ת כך הוא, להגיד מתחילה שבחו ית' ואח"כ שואל צרכיו וכו'. אלא דהרמב"ם הוא דכתב הכי

מאחרים שלא יצאו עדיין. ואם לא נמצא מי שלא יצא, כדי להוציאן – מה יעשו כאשר אין להן מישהו שיוציא אותן יד"ח? תשמעו את דבריו – יש להם לברך לעצמן ברכת הבשמים וברכת האש בשם ומלכות, כיון שיכולין לאמרה בלא כוס, כמ"ש לקמן סי' רצ"ח סעי' א' בהגה.

ברכת הבשמים, כיון שהיא ברכת הנהנין. זה פשוט, שהרי בלא"ה כל אחד יכול לברך על הבשמים, מתי שרוצים. וברכת האש, כיון שהיא משום תחילת ברייתו, ואינה תלויה בברכת המבדיל. זהו חידוש, אבל כך הוא אומר.

אבל ברכת המבדיל – מה יעשו, לגבי ברכת המבדיל? – יאמרו בלתי שם ומלכות.

הכה"ח אומר, שהיא תגיד את כל הנוסח הזה שלנו, רק שלא תאמר בשם ומלכות. הוא מחמיר יותר ממהרי"ץ. כי מהרי"ץ פוסק, להגיד רק 'המבדיל בין קודש לחול'. ותו לא. אבל הכה"ח אומר, להגיד את כל הנוסח, העיקר שלא תגיד בשם ומלכות.

שאלה מהקהל: מהי ההכרעה לפי מהרי"ץ?

תשובת מרן שליט"א: לשמוע מאחרים. ואם אין אפשרות לשמוע מאחרים, שתאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול. זה הכל. כפי שאנחנו – הגברים – עושים, כאשר מישהו רוצה לעשות מלאכה, ועדיין לא התפלל. מספיק לומר רק את זאת. בודאי שאם תאמר גם את ההמשך, זה יותר טוב, אבל הוא – מהרי"ץ – לא היה יכול לחייב אותן לומר את כל הנוסח, מכיון שהן אינן יודעות. הוא הסתפק בעיקר. אם היא תאמר עד הסוף, אזי בודאי מה טוב ומה נעים, אבל העיקר שתאמר בלי שם ומלכות.

המשך השאלה מהקהל: ואם בעלה כבר יצא יד"ח, הוא יכול לעשות בשבילה הבדלה עוד הפעם? תשובת מרן שליט"א: לפי מהרי"ץ לא צריך דוקא מי שעדיין לא יצא יד"ח. כגון אם שמע בבית הכנסת, שיתכווין לא לצאת אז יד"ח. אבל אם עשה הבדלה בעצמו, או שמע הבדלה ויצא יד"ח, הוא אינו יכול להוציא אותה יד"ח.

להלכה ולמעשה אנחנו אומרים, שכן אפשר. אבל אני רואה כי לא יספיק לנו הזמן כעת בכדי

והוא מביא בהערה [31], בספר מאוה"ש ח"ד מכתבי הגרי"י פישר זצ"ל (י"ג) מכריע שהעיקר החתימה, ואפילו לא שמע עיקר הברכה יצא (ועיי"ש בהערות שמתחבט בזה הרבה). ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שחייב לשמוע תחילת הברכה וההבדלה הראשונה והחתימה. המבדיל בין קודש לחול, ברוך אתה ה' וכו'.

ומעין חתימה סמוך לחתימה, אינו מעכב, כדאיתא במשנ"ב סימן ס"ו ס"ק נ"ב.

וכ"פ בשו"ת הר צבי (ח"א סימן קס"ט), דאעפ"י שמהרי"ץ – שמו הרי"ץ גיאת, או הרי"ף – והרא"ש ושאר ראשונים בפסחים [דף קג:] וכן מלשון רש"י [שבת דף קנ:] משמע שעל הכוס צריך ברכה גמורה, דהיינו כל ג' ההבדלות (וההבדלה 'בין יום השביעי' וכו') הוא מטעם מעין החתימה סמוך לחתימה, ואינו מעכב, וכאמור לעיל), ולא די בהמבדיל בין קודש לחול, מכל מקום כיון שהרמב"ם והטור ושו"ע ונו"כ לא הביאו דבריהם, משמע שאינו לעיכובא. כך אומר הגרצ"פ בספר הר צבי, שנראה לו כי הדבר כך, למרות שישנם כאלה הסוברים שצריכים ברכה גמורה, אבל לא נראה כי כך היא דעת הרמב"ם והש"ע.

ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"א סימן ד') מאריך בזה, ומשמע שמצדד להכריע שכל ג' הבדלות לעיכובא הם. אבל, הדבר אינו ברור לו.

כך לגבי האנשים. ע"כ אני אומר, כי לגבי הנשים, בודאי שהדבר יותר פשוט. גם אם ישנו ויכוח, האם הדבר לעיכובא או לא לעיכובא, זהו רק בדרבנן, אולם מדאורייתא בודאי שהדבר אינו מעכב. לכן, אם הנשים אומרות 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', זה מספיק.

למעשה צריכים לדעת, כי גם הכף החיים [חלק ד'] סימן רצ"ו ס"ק נ"ה], פסק כמעט כמו מהרי"ץ. מהרי"ץ איננו היחידי אשר חושש לדעת הרמ"א, שהנשים פטורות. ולא רק כף החיים, חושש לדעת הרמ"א, אלא עוד כמה מגדולי הספרדים, ובלנ"ד נציין אליהם בשיעור נוסף.

וזה לשון הכף החיים, ומ"מ מידי פלוגתא לא יצאנו, ואנן חיישינן לסב"ל, כמ"ש באות הקודם, וע"כ צריכות הנשים לזוהר לשמוע הבדלה

שערי יצחק – השיעור השבועי

מהרי"ץ מדגיש, להיות בשמחה לפני עשיית המצוה. מכאן אסמכתא, להגיד אז את הפיוט לנר ולבשמים, כדי שהאדם יתכונן להבדלה בשיר ובפיוט, 'בשמחה וקול ששון', שתהיה שמחה.

כעת כותב מהרי"ץ, והרמב"ם פרק כ"ט כתב, דהבדלה היא דאורייתא כמו קידוש. ויש אומרים שהיא דרבנן (מגיד משנה שם).

למהרי"ץ לא נשמט הרמב"ם. הנה הוא מביא אותו בענייני ההבדלה בהדיא. רק שמהרי"ץ נתן משקל, גם לדעה השנייה. הוא לא התעלם ממנה. מהרי"ץ הביא, שהרמב"ם כתב שזה מן התורה.

יתירה מכך, מהרי"ץ כתב יותר, ש'הרמב"ם כתב' שההבדלה היא כמו קידוש. הרי לא כתובות מלים כאלה ברמב"ם, אבל היה פשוט למהרי"ץ כך, אולי בגלל ספר המצוות [וכדלעיל], שזהו אותו הדבר, למרות שלכאורה הדבר אינו ממש במפורש. הכי הרבה תגיד, ש'נראה מדבריו' שזה מדאורייתא, כעין שכתב ה' המגיד. אבל מהרי"ץ נקט ש'הרמב"ם כתב' שהבדלה זה כמו קידוש, ויש אומרים שזה מדרבנן. על כל פנים, מהרי"ץ יודע וזוכר זאת.

על כרחנו, שצריכים כאן ליישב כפי שאמרנו. ישנן דרכים נוספות, ליישב את השיטות, ולהוסיף עוד כמה פרטים וחידושים בכדי שהדברים יהיו יותר ברורים, אבל לעת עתה נחזיק ונדגיש שבכל אופן ההלכה למעשה היא כפי שכתבנו בס"ד בשע"ה, כי לכתחילה הנשים ישמעו מאחרים, אולם אם אין ברירה, היא יכולה וצריכה להבדיל ולשתות.

ולא יצמח לה זקן...

בשבת הספר אור ההלכה שיצא לאור במהדורא שלישית חדשה, ואחד עשר שינויים שנעשו בספר בעיקבות השיעורים השבועיים במוצש"ק.

נסיים בבשורה טובה ומיוחדת.

כולם מכירים את הספר "אור ההלכה", וזכינו בימים האחרונים שהספר יצא לאור במהדורא חדשה, מהדורא שלישית. המהדורא הראשונה יצאה בשנת ה'תשס"ה, והמהדורא השנייה בשנת ה'תשע"ב, וכעת אנחנו בשנת ה'תשפ"ה, זכינו בס"ד למהדורא חדשה. עברו שנים עשרה שנים,

להסביר זאת, ע"כ אעצור פה. רק אסיים לענות על הטענות של בעל בארות אליהו.

דהיינו להלכה ולמעשה אנחנו פוסקים, כמו שכתבנו בש"ע המקוצר וכדלעיל בתחילת השיעור, כי כן אפשר שהאשה תברך. שלא תהיה טעות. אנחנו בינתיים רק מסבירים את מהרי"ץ, את המהלך, עד שנגיע לכך. אבל כיון שהזמן קצר והמלאכה מרובה, אני רואה שישנם כאן עוד כמה וכמה פרטים, א"כ בין כה וכה צריך להמשיך בשיעור הבא, על כן אסיים רק בהערה האחרונה של בעל בארות אליהו.

חזות קשה הוגד לי במה שהוא – הבארות אליהו – אומר בסוף.

וזה לשונו שם, ויותר נראה, דלפי שעה אשתמיטתיה לרבינו המחבר דעת הרמב"ם בזה, כי לא הובאה בבית יוסף [וכבר תמהו האחרונים על הבי"י הזה], ודנו כדין סתם ויש, דאע"ג דהעיקר כסתם מ"מ הזכיר מרן גם דעת החולקים לחוש לדבריהם לכתחילה היכא דאפשר, עיין לרבהמ"ח בתשובה ח"ב סי' ע"ב ובנוה צדיק שם אות ה'.

לדעתי הענייה, דוקא התירוץ שהוא אמר מקודם, היה תירוץ טוב. כמו שהקדמנו. אבל משום מה, לא נראה לו התירוץ הזה, והוא הלך בדרך אחרת, כי יותר נראה שהרמב"ם נשמט למהרי"ץ. הוא לא חשב שזהו עלבון, כי גם לבית יוסף נשמט לו, א"כ ניתן לומר שגם למהרי"ץ נשמט לו.

אבל, העניין הוא הפוך. כי הוא – הבארות אליהו – נשמט לו.

הבית יוסף התעלם מהרמב"ם, משום מה, לא הזכיר אותו, אבל מהרי"ץ כן הביא את הרמב"ם. ההיפך, למהרי"ץ לא נשמט הרמב"ם, כי הוא בעצמו הביא אותו במפורש.

כאשר הבארות אליהו מביא זאת בעצמו [בדף תט"ז] את דב' מהרי"ץ שכתב בע"ח בזה"ל, אחר שהתפלל ערבית, יכין עצמו בשמחה וקול ששון להבדיל היין. כך מהרי"ץ כותב בעץ חיים, ושם מהרי"ץ לפני כן מדבר כי אחרי ערבית ישנה ברכת הלבנה, ואז לאחר מכן תכין את עצמך בשמחה וקול ששון להבדיל על היין.

וכפי שאומרים, 'פנים חדשות באו לכאן'. נשתנו כמה דברים, בעיקבות השיעורים השבועיים. הוא הדגיש זאת ב'חלק התמונות', שבמהדורא זו נעשו שינויים בתמונות, עמודים 27 ו-48 וכו'. שינינו אחד עשרה דברים, בעיקבות השיעורים שאנחנו אומרים, ב"ה מתלבנים העניינים, הדבר בזכות הרבים.

ברכת ברוך הבא בשם ה', לידידנו הרב מאיר לוי הי"ו שהגיע כעת לכאן. כפי שאמרנו, זאת מהדורא שלישיית, ובתלתא זמני הויא חזקה. הספר הזה, הוא מפעל גדול ועצום. צריכים לדעת, אינו דומה תא שְמַע, לְתא חַוִּי. האמת היא, שכאשר כתבתי את הספרים שלחן ערוך המקוצר, שיצא לראשונה בשנת ה'תשנ"ו, חשבתי אחרי כל פרק לשים תמונות וציורים, בכדי להמחיש. אבל זה כבר היה יותר מדאי וכו', ולא עשינו זאת. ברוך ה', הוא זכה לכך, להמחיש את המסורת לדור הבא, ע"י הספר הזה.

אני רואה את הדור החדש, את הילדים, הדפים האלה שבספרים הם הכי משומשים... הדפים כבר קרועים. יש לנו זאת פה בבית המדרש פעולת צדיק ב"ב.

אפילו הספר ביצי נעמיות בבתי כנסיות, מכל הספר, הדפים עם התמונות הם כבר כמעט תלושים... אלו הדברים, אשר נכנסים חזק לתודעת הילדים. חושבני כי זהו חלק מן המהפכה שנהייתה בדורנו, הרבה זכות הרבים תלויה בזה. את הספר הזה מפיץ פה כעת בביהמ"ד ידידנו הרב ניר טיירי הי"ו, מנכ"ל פעולת צדיק.

הספר הזה הוא ממש ברכה גדולה. ישנו את החלק הזה, וישנו את חלק יורה דעה, בעז"ה שיצא גם החלק הזה. אבל כעת פה, במהדורא החדשה, שיפרנו הרבה דברים ודיוקים, כגון התפילין כנפי יונה, בצורת כפיפת האגודל בעת תפילת י"ח, ובצורת החזקת הכוס. בעיקבות השיעורים, נשתנו כמה דברים. ותדעו לכם, שהדבר לא היה קל. הרב מאיר הי"ו שולח אלי תמונה, והנני רואה כי עדין ישנו כאן פרט הצריך תיקון, ואז צריך לשלוח עוד הפעם תמונה אחרת. חשבתי שהוא קצת יתייאש, כמה וכמה פעמים? עוד הפעם, ועוד הפעם? כמה הוצאות? אבל, לא. עד שב"ה יצא דבר מושלם,

בשיא הדיוק ובשיא התכלית. הוא לא חסך כסף. העיקר שיצא דבר מתוקן, לתועלת ולזיכוי הרבים. יישר כוחו, והשם ברוך הוא יברך אותנו, שיוסיף ויעשה כהנה וכהנה, כן ירבה וכן יפרוץ, להגדיל תורה ולהאדירה. המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

דברי הרב מאיר לוי: קודם כל, קהל קדוש, אינני רוצה לעכב את הציבור, אני תורם את הספר החדש לבית הכנסת כאן, וגם מגישו לכבוד הרב שליט"א. הבאתי לרב ספר נפרד.

לפני עשרים וארבע שנה, פניתי להגר"ח קניבסקי במכתב מפורט, אמרתי לו שאספתי על סדר המשנה ברורה, את כל מנהגי תימן, מתוך הספר שלחן ערוך המקוצר, ושאלתי מה עלי לעשות? האם לעשות זאת בגוף הספר, למטה או בדף נפרד, כפי שיצא משנ"ב עם פסקי החזון אי"ש, או לשים את זה בסוף הספר.

הוא כתב אלי - יש לי את המכתב הזה - בכתב ידו, ארבע מלים. ראוי להדפיסו בפני עצמו. זאת ברכת הרב, לפני כ"ד שנה.

וברוך ה', תודה להקב"ה שהדבר יצא לאור בפני עצמו. ראשית, כי אפשר לקנות את הספר, מבלי צורך להחזיק את כל הסט של משנה ברורה. ובנוסף, ישנן עוד הרבה מעלות בכך.

כאן המקום להודות למרן שליט"א, שבמשך למעלה מעשרים וחמש שנה, אנחנו כל הזמן בקשר טלפוני וכו', שהרב ממש מקדיש את זמנו בשביל לאשר את התמונות, ואת כל הדיוקים. מכיון שזה להלכה ולמעשה, צריך שהכל יהיה מדויק.

בדיוק בחודש אלול, אמרתי לרב שברצוני להוציא את הספר לאור שוב הפעם, אחרי י"ב שנה, בעיקבות כל השיעורים האחרונים שנמסרו כאן בביהמ"ד. הרב אמר לי, אתה מתכווין ברצינות כבר עכשיו להוציא זאת לאור? יש לך יכולת? עניתי לרב, כן. בעזרת ה'.

וב"ה ברכת הרב עשתה פירות. נאחל לרב אריכות ימים בעז"ה, ושנמשיך הלאה ליהנות ממנו עוד הרבה הרבה שנים, בבריאות איתנה ונהורא מעליא, אכ"ר.

מרן שליט"א: ברוך תהיה. שפתים ישק.

לק"י

הננו להודיע בזאת כי
השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון
הרב **יצחק רצאבי שליט"א**
פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ה, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש
עכשיו בחדשי החורף

השיעור מתחיל בשעה 20:00

בבית המדרש "פעולת צדיק"

רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק

(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות
וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש